

DOI 10.33287/112012

УДК 007:304:659.3

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА У ЖИТТІ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ У ПРОЕКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ

SOCIAL MEDIA IN THE LIFE OF YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES IN UKRAINE: AN ANALYSIS OF THE COVERAGE OF THE PROBLEM IN PROJECT ACTIVITY AND STATE POLICY

Людмила Гуляєва

Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Академії праці, соціальних відносин і туризму

Liudmyla Huliaieva

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finances, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

 orcid.org/0000-0002-0045-8551

 glp2002@ukr.net

Ярослав Головко

Канд. ф.-м. наук, проректор зі стратегічного розвитку і зовнішніх зв'язків Академії праці, соціальних відносин і туризму

Yaroslav Golovko

PhD in Physics and Mathematics, Vice-rector for Strategic Development and External Relations, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

 orcid.org/0000-0002-9466-2368

 v-rector_science@socosvita.kiev.ua

Анотація

У статті проаналізовано державну політику та проектну діяльність громадських організацій в Україні щодо проблематики соціальних медіа у житті молоді з інвалідністю. Методологія дослідження базується на кабінетному дослідженні, що передбачала ґрунтовне вивчення українського законодавства, аналітичних матеріалів та нормативних актів профільних міністерств, матеріалів проектів, що реалізуються за останні 5 років громадськими організаціями в Україні. Дослідження проводилося в Академії праці, соціальних відносин і туризму в рамках міжнародного проекту KA205-

AEF89D3BP «SMM навички для посилення інклюзії та зайнятості молодих людей з інвалідністю» програми ERASMUS + (2019-2021 рр.).

Проведений аналіз реалізованих в Україні ініціатив/проектів для молоді та осіб з інвалідністю засвідчив, що на національному рівні зроблено кроки до підвищення інклюзивності українського суспільства та реформування системи молодіжної роботи. Проте відсутня виважена комплексна політика та діючі соціальні проекти / державні програми, які б комплексно розглядали тематику використання соціальних медіа молоддю з інвалідністю та сприяли розвитку інклюзивності таких медіа. Обґрунтовано, що, на фоні активного розвитку соціальних медіа та викликів Четвертої індустріальної революції, наявність у молодій людини цифрових навичок роботи з соціальними медіа визначатимуть потенціал інклюзивності громадянина, можливості його участі в економічних та суспільних процесах, а також впливатиме на його конкурентоспроможність на ринку праці. Все це має бути враховано в державній політиці та в діяльності громадянського суспільства в Україні.

На думку авторів соціальні медіа для молоді з інвалідністю є дієвим інструментом для їх розвитку, самореалізації, включеності в культурне, економічне та соціальне життя. Оволодівши навичками професійної роботи у соціальних медіа, молодь матиме нові можливості для просування себе як фахівця на ринку праці, побудови кар'єри в медіа-сфері та отримання доходів як експерта з маркетингу в соціальних медіа (SMM експерта).

Abstract

The article analyzes the state policy and project activities of public organizations in Ukraine on the issues of social media in the life of young people with disabilities. The methodology of the study is based on a desk research with a thorough study of Ukrainian legislation, analytical materials and regulations of relevant ministries, materials of projects implemented in the last 5 years by public organizations in Ukraine. The study was conducted at the Academy of Labor, Social Relations and Tourism as part of the international project KA205-AEF89D3BP «SMM Skills for Enhancing Inclusion and Employment of Young People with Disabilities» of the ERASMUS + program (2019-2021).

The analysis of initiatives / projects implemented in Ukraine for youth and persons with disabilities showed that at the national level steps were taken to increase the inclusiveness of Ukrainian society and reform the youth work system. However, there is no well-considered integrated policy and current social projects / government programs that would comprehensively address the issue of the use of social media by youth with disabilities and promote the inclusivity of such media. It is substantiated that, against the background of the active development of social media and the challenges of the Fourth Industrial Revolution, digital skills of youth in working with social media will determine the potential of citizen's inclusivity, ability to participate in economic and social processes and to influence their

Ключові слова:

соціальні медіа, молодь, особи з інвалідністю, інклюзивна політика, проектна діяльність.

Key words:

social media, youth, people with disabilities, inclusive policies, project activities.

competitiveness in labor market. All this must be taken into account in Ukrainian state policy and activities of civil society.

According to the authors social media for young people with disabilities is an effective tool for their development, self-realization, involvement in cultural, economic and social life. Having mastered the skills of professional work in social media, young people will have new opportunities to promote themselves as a specialist in the labor market, to build a career in the media sphere and to earn income as a social media marketing expert (SMM expert).

Вступ

Соціальні медіа як комплексне поняття, що охоплює соціальні мережі, блоги, віртуальні ігрові світи, онлайн-форуми, в сучасному перетворилися у мейнстрім, а сам феномен цієї масової комунікації перетворився у особливий специфічний вид соціальної діяльності, без якої сучасна молода людина вже не уявляє своє буття. Розширюється діапазон інформаційних потреб молодшої людини, поглиблюється їх усвідомлення, зростають вимоги до інформації [1, с.54]. Соціальні медіа приваблюють своєю доступністю та можливістю для кожного швидко та відносно безперешкодно комунікувати з величезною аудиторією, долаючи територіальні, часові, соціальні, психологічні, фінансові та інші бар'єри, чого не можна так легко досягнути у реальному житті поза соціальними медіа.

На фоні активного розвитку соціальних медіа та викликів Четвертої індустріальної революції в кожній країні зростатиме потреба у висококваліфікованих кадрах, що володіють цифровими навичками та здатні забезпечувати цифрові трансформації в економіці країни. З таких позицій навички роботи в соціальних медіа потрібно розглядати вже не тільки як ефективні інструменти для спілкування, а як мережеві структури для використання зростаючого запасу глобального знання, його асиміляції та адаптації до виникаючих потреб, а також для отримання нових знань і технологій та їх ефективного обміну [2]; як фактор, що визначатиме потенціал інклюзивності громадянина, здатність і можливості його участі в економіці та суспільстві, конкурентоспроможність на ринку праці [3]. Таким чином, для молодшої людини з інвалідністю соціальні медіа - це величезний перелік безкоштовних можливостей, які сприяють їх включенню у активне життя: джерело новин та інструмент для ефективного спілкування, самовираження та джерело розваг, потужні ресурси для самоосвіти, засіб пошуку роботи й майданчик для старту власного бізнесу, інструмент для формування особистого бренду та професійного розвитку.

Поряд з беззаперечними перевагами, одночасно соціальні медіа несуть у собі й серйозні загрози для молоді, зокрема ризик втрати конфіденційної інформації та порушення приватності, загроза стати об'єктом для інформаційних маніпуляцій та шахрайських практик, втрата навичок традиційного живого спілкування і виникнення цифрової залежності. Проте, перераховуючи негативні аспекти, дуже важливо враховувати, що ризик виникнення негативного впливу соціальних медіа залежить від самої особистості, від рівня її розвитку, соціальних (реальних та віртуальних) зв'язків, умінь швидко та пластично сприймати, аналізувати, засвоювати медійний текст, здібностей і навичок здобувати нові знання у просторі медіа та логічно й доцільно користуватися ними без шкоди для самого себе та суспільства [4]. Саме тому надзвичайно важливо для кожної країни та суспільства інтегрувати у молодіжну, інформаційну та соціальну державну політику аспект медіаграмотності в широкому його розумінні: не лише навчати розпізнаванню фейків чи критичному мисленню, а сприяти формуванню у молодих людей комплексного вміння ефективно використовувати весь потенціал соціальних медіа для

саморелізації та розвитку, одночасно уникаючи загроз та мінімізуючи негативні наслідки соціальних медіа на життя особистості. Громадянське суспільство в свою чергу має підтримувати такі ініціативи та вносити свій вклад у формування актуальних цифрових компетенцій. І особливо це важливо для молоді з інвалідністю, соціальні медіа для яких можуть допомогти подолати нерівність та дискримінацію у різних її проявах.

Відтак постає потреба в проведенні аналізу включення проблематики соціальних медіа у життя молоді з інвалідністю в Україні в державну політику та проектну діяльність громадських організацій, що має стати відправним моментом для розробки у подальшому рекомендацій для громадських активістів та представників влади щодо введення до молодіжної, соціальної та інформаційної політики держави нової стратегічної цілі - формування цифрових компетенцій ефективного застосування соціальних медіа для посилення інклюзивності суспільства.

Аналіз останніх досліджень

Соціальні медіа, що включають комплекс різноманітних інструментів (особисті блоги, мікроблоги, соціальні мережі, відеохостинги, фотосервіси, Інтернет-форуми, віртуальні ігрові світи тощо), беззаперечно відіграють виняткову роль в розвитку суспільства, що зумовило високий інтерес дослідників до даної тематики. Однак, хоч соціальні медіа мають широке застосування як інструмент комунікації, політичного впливу, розвитку бізнесу (перелік може бути продовжений на всі сфери суспільного життя), однозначного розуміння даного явища серед науковців та практиків не знаходимо. Відмітимо, що поняття «медіа» та «соціальні медіа» також відсутні і в українському законодавстві.

Одним з поширених підходів є трактування соціальних медіа як явища, що базуються на технології Web 2.0 (для пізніших праць Web 3.0), що є цінним завдяки перетворення користувачів технології у творців/співавторів даних. Так, Каплан А. та Хаенлейн М. [5] визначають соціальні медіа як Інтернет-програмне забезпечення, що базується на ідейно-технічних правилах Web 2.0, і ці системи повинні забезпечувати генерування та обмін даними користувачів. Основоположні принципи Web 2.0, виокремлені у 2007 р. Т.О'Райлі [6] (зокрема контроль над унікальними джерелами даних, які збагачуються від того, що більше людей їх використовуює, перетворення користувачів технології у співавторів, використання колективного інтелекту) повністю реалізуються в сучасних соціальних медіа.

Значна частина дослідників акцентують увагу на аспекті комунікацій як сутнісній характеристиці соціальних медіа. Н.В. Фролова [7] зазначає, що на сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу та інформаційних технологій термін «соціальні мережі» вживається для веб-ресурсів, які в Інтернет-просторі дають можливість презентувати себе та вести комунікацію з іншими - створювати власну сторінку та спілкуватися з іншими користувачами, утворюючи мережі «друзів», «колег» та «одномудців». Згідно з позицією М. Мамадової та М.Санан для звичайних громадян на перший план у соціальних медіа виходить саме їх здатність виступати інструментом для комунікацій, адже це система, яка допомагає ефективно спілкуватися з іншими. Науковці припускають, що соціальні медіа мають для кожного різні значення [8].

Активна дискусія розгорнулася навколо дослідження негативного та позитивного впливу соціальних медіа на життя молодих людей. До позитивного впливу соціальних мереж відносять їх здатність бути середовищем для соціалізації молоді людини (у соціальних мережах людина перебуває передусім як homo sociologicus, і це є вже в самій назві соціальних мереж. Тобто через зв'язки з іншими людина реалізує себе як член суспільства (Е.Циховська [9]), соціальні мережі перетворюються в основне джерело інформації (Гурчіані Х. [10]), ефективний інструмент спілкування (Пампуха І.В. Волошина Н.М. [11]), повноцінне освітнє середовище (О. Лаба [12])). Про потенційні загрози соціальних медіа йдеться у працях К. Вариводи [13] (проблеми забезпечення конфіденційності інформації та приватності),

Р. Черниша [14] (перенасичення рекламною інформацією (спамом), О. Курбана [15] (маніпуляція думкою та шахрайські практики).

Незважаючи на певну активність української науки в дослідженні деяких аспектів соціальних медіа (використання українцями окремих соціальних мереж, теоретичні аспекти формування та розвитку соціальних медіа, ризики та можливості для молодих людей), практично недослідженою є тема ролі соціальних медіа в житті молоді з інвалідністю. Відмітимо праці О. Байдарової та Л. Лаврентьєва [16], що вивчають застосування соціальних медіа в соціальній роботі з молоддю зі слуховими порушеннями в Україні.

В українській науці інклюзія, соціальні медіа, медіаграмотність аналізуються окремо і незалежно. Проте реалії цифровізації життя молоді, її активне включення з дитячих років у соціальне медіасередовище, невирішеність та гострота соціально-економічних проблем молоді з інвалідністю в Україні актуалізують потребу у комплексних дослідженнях, що розкриватимуть можливості та загрози соціальних медіа для молодих людей з інвалідністю, аналізуватимуть та розроблятимуть освітні, законодавчі та громадські ініціативи для формування у молоді з інвалідністю навичок ефективного та безпечного використання соціальних медіа для навчання, кар'єрного розвитку, самореалізації та підприємництва.

Безпосередньо в даному дослідженні ми проаналізуємо державну політику України та проектну діяльність громадських організацій щодо розкриття проблематики соціальних медіа в житті молоді з інвалідністю.

Методологія дослідження

Мета дослідження - проаналізувати державну політику та проектну діяльність громадських організацій в Україні для оцінки рівня висвітлення ролі соціальних медіа у житті молоді з інвалідністю в Україні та наявності практичних дій / заходів, що допомагають формувати у молоді з інвалідністю навичок ефективного та безпечного використання соціальних медіа для власного розвитку та самореалізації.

Методологія дослідження базується на кабінетному дослідженні - аналіз українського законодавства, аналітичних матеріалів та нормативних актів профільних міністерств (Міністерство молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти та науки України). Також проаналізовано проекти, що були реалізовані за останні 5 років громадськими організаціями та компаніями в Україні за підтримки національних та зарубіжних донорів у таких сферах діяльності: медіа, молодіжна та соціальна робота, інклюзія, освіта, працевлаштування молоді та осіб з інвалідністю. Метою цього аналізу було визначити наявність проектів, діяльність яких безпосередньо стосується ролі, впливу та можливостей соціальних медіа для молоді з інвалідністю.

У процесі аналізу автори спиралися на визначення поняття «молодь» згідно з українським законодавством (Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» до молоді відносить осіб віком 14-35 років [17]).

Збір даних для дослідження передбачав пошук та аналіз відкритих джерел інформації у мережі Інтернет. Пошук здійснювався за ключовими словами з використанням цільових сайтів ResearchGate, Google Scholar, Academia.edu та встановлюваного пошуку Google. Проводилося детальне вивчення інформації офіційних сайтів органів влади.

Дане дослідження проводилося в Академії праці, соціальних відносин і туризму в рамках міжнародного проекту KA205-AEF89D3BP «SMM4WIN: SMM навички для посилення інклюзії та зайнятості молодих людей з інвалідністю» програми ERASMUS +, що реалізується протягом 2019-2021 рр. стратегічним партнерством у складі Fundacja im. Zofii Zamenhof (Польща), Rēzeknes Tehnoloģiju

akadēmija (Латвія), Ecostituto del Friuli Venezia Giulia (Італія), Академія праці, соціальних відносин і туризму (Україна).

Проект передбачає комплексне дослідження на тему «Young people with disabilities in social media in Ukraine», що має на меті проаналізувати особливості залучення молоді з інвалідністю до соціальних медіа в Україні та виявити можливості та загрози, що несуть соціальні медіа для молодих людей з інвалідністю. Методологія комплексного дослідження включає: 1) кабінетне дослідження української політики та практики реалізації проектів у сфері молоді, соціальних медіа та інклюзії (його результати представлені у даній статті); 2) фокус-групове дослідження із розподілом аудиторії на три цільові групи - молодь з інвалідністю, полісімейкери та експерти/викладачі з маркетингу (25 осіб); 3) анкетування учасників фокус-груп на тему «Сприйняття соціальної еволюції цифрових технологій».

Результати дослідження

Українська молодь, соціальні медіа та інклюзія

Щороку в Україні, як і в світі, збільшується частка активних користувачів Інтернету. Якщо в 2015 р. близько 70% українців користувалися Інтернет час від часу, то в 2019 році 70% українців використовують Інтернет щоденно [18]. Особливо популярними стають соціальні медіа та їх складова - соціальні мережі. Серед 10 найпопулярніших сайтів в Україні у січні 2020 р. друге та третє місця у рейтингу місце займали соціальні медіа youtube.com та facebook.com відповідно, поступившись лише безперечному лідеру google.com (рис. 1). Українська аудиторія соціальних мереж стрімко зростає і станом на 01.01.2020 р досягла: Facebook 14 млн. користувачів, Instagram – 11,5 млн., Facebook Messenger - 8,7 млн. користувачів [19].

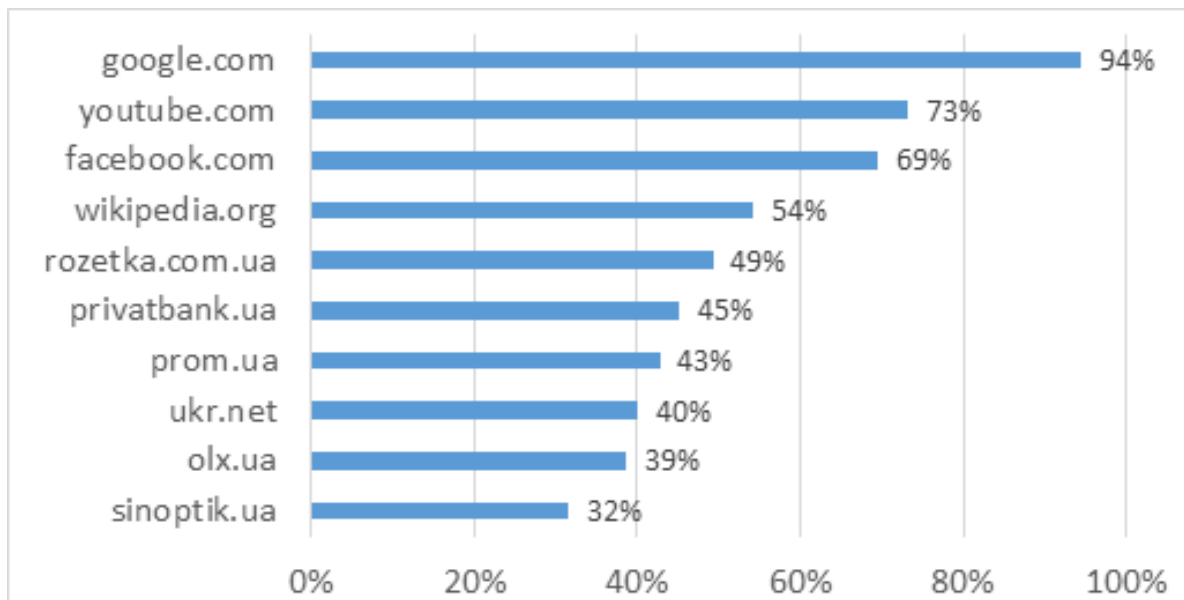

Рис. 1. Топ-10 популярних веб-сайтів в Україні (січень 2020), % Інтернет користувачів

Джерело: побудовано авторами за даними [19]

В українському сегменті соціальних мереж спостерігаються чіткі вікові особливості. Серед молоді 18-24 років найбільш популярним є Instagram (рис.2), причому в даній віковій групі показник відношення кількості акаунтів (відкритих користувацьких кабінетів) до загальної кількості молоді

даного віку перевищує 100%. Така ситуація є можливою тому, що молоді користувачі часто мають по кілька акаунтів у соціальній мережі, а також наявністю в ній фейкових акаунтів. Facebook найбільш популярний серед молодих користувачів 25-35 років (70,1%) та є основним соціальним медіа для осіб 36-45 років. Facebook Messenger найактивніше використовує молода аудиторія 25-35 років (48,88%) [19].

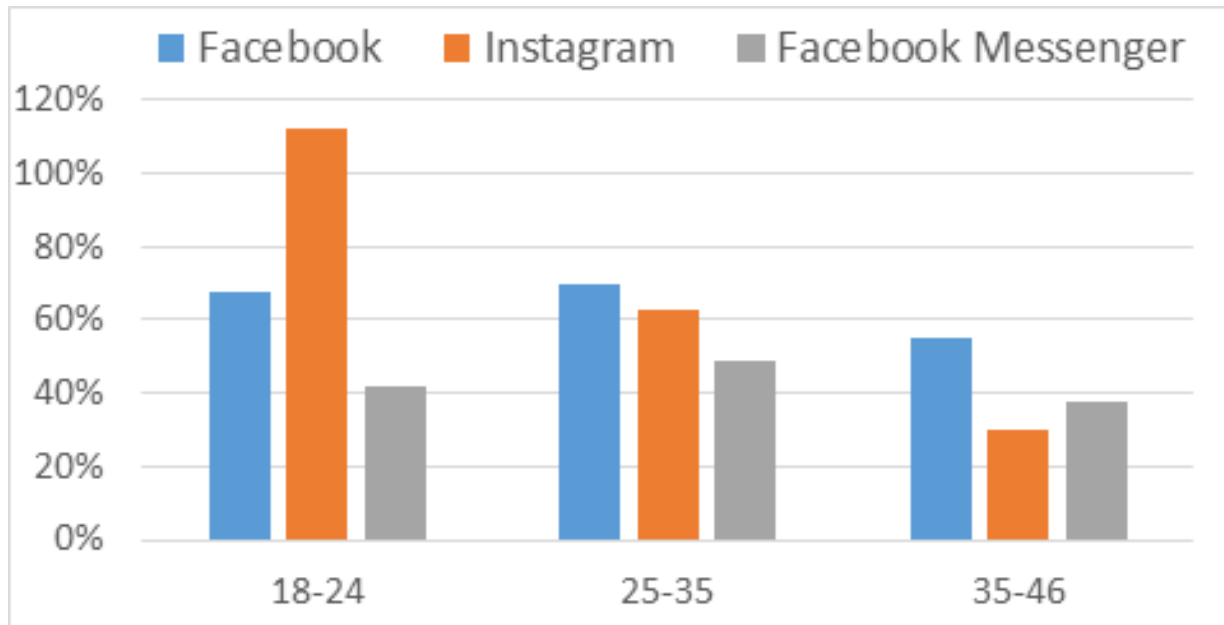

Рис. 2. Вікова структура користувачів найбільш популярних в Україні соціальних мереж, січень 2020

Джерело: побудовано авторами за даними [19]

Розробляючи політику в сфері соціальних медіа необхідно враховувати гендерні аспекти. Україна знаходиться на другому місці у світі за часткою жінок, зареєстрованих у популярних соціальних мережах (57% користувачів). Україна посідає 2 місце в світі за часткою жінок - користувачів Facebook (60% користувачів) і належить до топ-10 країн з найвищою часткою жінок - користувачів Instagram (60% користувачів). Окрім цього жіноча аудиторія українського Facebook та Instagram кількісно перевищує чоловічу за всіма віковими категоріями [19].

Зростає роль соціальних медіа як джерела інформації. Нині соціальні мережі перетворилися в найпопулярніший інформаційний канал для аудиторії для всіх вікових груп, у тому числі для молоді, навіть у невеликих містах. Так, українці вже зараз 49% новин отримують з Facebook, і надалі тенденції споживання інформації з соціальних медіа посилюватимуться [20].

Отже українська молодь активно залучена в соціальні медіа, проте постає питання оцінки достатності та можливостей формування у молоді індивідуальних навичок застосування соціальних медіа, що забезпечать молоді максимізацію їх корисності медіа та мінімізації загроз від користування ними. Такі навички варто розглядати в трьох площинах: поведінкові здібності або практичне використання (користувацькі здібності); когнітивна компетентність (критичні знання); і прагнення, в яких набір навичок може сформуватись (комунікація, соціальні стосунки, участь у публічній сфері, творчість) [21]. Враховуючи це, можемо сформулювати рекомендації для державної політики та проектної діяльності у сфері молодіжної роботи: розвиваючи компетенції використання соціальних мереж у молодих людей, суспільство тим самим забезпечує можливість для перетворення ресурсу соціальних мереж на капітал, який можна використати для сталого розвитку суспільства на інноваційній основі [2].

Більше того, на нашу думку соціальні медіа мають величезний потенціал посилення інклюзивності українського суспільства, проте їх потенціал позитивного впливу реалізується неповною мірою через проблему доступності самих соціальних медіа для людей з інвалідністю. Кожна зі сфер діяльності молодшої людини з інвалідністю (освіта, самовираження, спілкування, розваги, особисте життя, доступ до соціальних послуг, працевлаштування, підприємницька діяльність) стає доступнішою для молоді з інвалідністю завдяки соціальним медіа, але ця схема працює лише в тому випадку, коли стають доступними самі соціальні мережі: вказане стосується як наявності навичок для ефективного користування соціальними медіа, так і технічною їх доступністю.

Ізоляція та проблеми здоров'я все ще можуть заважати частині молодих людей з інвалідністю отримувати та засвоювати потрібну інформацію, користуватися засобами зв'язку на повну потужність, збагачувати свої знання чи інтегруватися в суспільство. Це явище відоме як цифрова нерівність - 80% інформації у світі створено англійською мовою, частина населення має обмежену доступність до інформаційних засобів, не має достатніх цифрових навичок, не готова та позбавлена можливості реалізувати весь потенціал соціальних медіа для свого життя [1].

Для осіб, які мають обмеження рухової діяльності, необхідним може бути оснащення додатковими технічними засобами, щоб особа могла самостійно використовувати нові технології (спеціальна мишка, клавіатура, засоби запису та відтворення звуку тощо). Деяким може бути важко засвоювати нові технології і тоді виникає потреба у додатковому навчанні. Тому необхідним залишається усунення інших фізичних і психологічних перешкод для мобільності таких людей і більш повноцінного спілкування з іншими членами суспільства [22], що має бути відображено у чинній державній політиці у різних її напрямках - соціальній, молодіжній, цифровій, інклюзивній, освітній.

В Україні станом на 1 січня 2019 року 2660000 українців мали офіційну інвалідність [23]. Точних даних щодо кількості молоді серед осіб з інвалідністю в Україні у офіційних джерелах статистики не наводиться. Проте можемо припустити, що, якщо частка молоді у загальній чисельності людей з інвалідністю в Україні буде рівною частці молоді у населенні країни (11,626 млн. або 27,69% постійного населення [24]), то кількість молодих людей з інвалідністю становитиме близько 0,737 млн. Відповідно до такого припущення кожна п'ята молода людина в Україні має офіційно визнану інвалідність.

На фоні демографічних зрушень перед молодими українцями постають проблеми, негативний вплив яких у разі зростає для молодих людей з інвалідністю: забезпечення безпеки (підвищення безпечності середовища і посилення спроможності молоді давати раду з викликами середовища); підтримка здоров'я (у тому числі безпечне поводження з гаджетами та мережею Інтернет), інтегрованість в українське суспільство та глобальний світ [25].

На думку авторів, соціальні медіа можуть стати одним з дієвих інструментів для вирішення сучасних проблем молоді на шляху до їх розвитку, самореалізації, включеності у суспільне, культурне, економічне та соціальне життя. І державна політика, як і дії громадянського суспільства, мають сприяти цим процесам.

Державна соціальна політика України у побудові інклюзивного суспільства: чи є місце для соціальних медіа?

В українській державній політиці важливе місце належить розбудові інклюзивного суспільства. Україна ще у 2009 р. Україна ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю [26], чим визнала важливість та закріпила наміри забезпечення особам з інвалідністю в Україні рівних можливостей.

Для виконання положень Конвенції у 2012 р. була затверджена Державна цільова програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю до 2020 року” [27], спрямована на заохочення, захист і забезпечення повного й рівного здійснення особами з інвалідністю всіх прав людини та основоположних свобод в усіх сферах суспільного життя, а також вжиття

заходів щодо поважного ставлення до притаманної їм гідності. Відмітимо, що питання залученості осіб з інвалідністю до соціальних медіа у програмі безпосередньо не розглядалися, проте серед шляхів досягнення її цілей на першому було окреслено діяльність, пов'язану з медіа - підвищення рівня поінформованості населення про особливі потреби інвалідів, формування поваги до їх прав, особистості та гідності, популяризації положень Конвенції, зокрема проведення інформаційних кампаній, що передбачає активну роботу влади з засобами масової інформації (створення теле-радіо передач, публікацій у пресі на інклюзивну тематику, заходи щодо полегшення доступу до інформації у медіа осіб з інвалідністю). Наприклад, реалізується соціально-інформаційний проект «NVDA.RU» для людей з обмеженими можливостями по зору щодо можливостей використання безкоштовної програми екранного доступу до веб-сайтів NVDA [28].

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю в Україні, є Міністерство соціальної політики України, а основи соціальної політики щодо підтримки людей з інвалідністю в Україні визначені Законом «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [29]. Закон гарантує особам з інвалідністю рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Зокрема, законодавчо для людей з інвалідністю задекларовані додаткові можливості щодо працевлаштування. Створено спеціалізовану установу - Фонд соціального захисту інвалідів, який здійснює фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні; забезпечує реалізацію заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю [30]. За фінансування Фонду роботодавці можуть створювати спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю. Фонд також здійснює фінансування програм соціальної, трудової та професійної реабілітації осіб з інвалідністю, забезпечення їх санаторно-курортним лікуванням, засобами реабілітації. Державна служба зайнятості може також надавати дотації роботодавцям на створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, а також проводити професійну підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку цієї категорії осіб з інвалідністю.

Для гарантованого працевлаштування осіб з інвалідністю законодавчо закріплено норматив робочих місць для роботодавців, які використовують найману працю. Цей норматив становить 4% середньооблікової чисельності штатних працівників, а якщо в роботодавця працює від 8 до 25 осіб, - у кількості 1 робочого місця [31].

Для стимулювання підприємницької діяльності та самозайнятості осіб з інвалідністю передбачено податкові пільги:

- для фізичних осіб: особа з інвалідністю, що зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, звільняється від сплати Єдиного соціального внеску [32].
- для юридичних осіб: звільняються від оподаткування податком на прибуток підприємств операції з продажу товарів та послуг (з певними обмеженнями), що безпосередньо виготовляються підприємствами та організаціями, які засновані громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, де кількість осіб з інвалідністю, які мають у таких організаціях основне місце роботи, становить не менш, як 50 % середньооблікової кількості штатних працівників, а фонд оплати праці таких осіб з інвалідністю становить не менш, як 25 % суми загальних витрат з оплати праці. [33].

Державна соціальна політика України передбачає заходи з реабілітації осіб з інвалідністю [34]. Це - система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на відновлення та компенсацію функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення засобами реабілітації і виробами медичного призначення. По всій

країні діє мережа спеціальних установ: Державні центри комплексної реабілітації, які надають послуги з професійної реабілітації соціально-трудоваї, професійної та медичної реабілітації; Управління праці та соціального захисту населення і управління соціального захисту населення при органах місцевої влади, Територіальні центри соціального обслуговування, Інтернатні установи, Центри реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю. Проте процедура доступу до такої реабілітації все ще є бюрократичною, що обмежує практичні можливості людини з інвалідністю отримати такі послуги.

Інклюзивність освіти та медіаграмотність

Соціальна політика в Україні передбачає законодавчо визначений рух до побудови інклюзивної системи освіти. В 2015 р. Україна ратифікувала основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я, зокрема ст. 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю [26], в якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти - створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб та можливостей. У 2017 та 2018 роках внесені зміни до законодавства про освіту щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [35], якими інклюзивне навчання визнано одним з пріоритетів розвитку української держави.

У 2001-2007 рр. МОН експериментально впроваджував проект «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». В 2008- 2012 рр тривав українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». З 2006 р. в Україні впроваджується загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта - рівень свідомості нації». В результаті створена «Мережа на підтримку інклюзії. Школа - для всіх», що об'єднала громадські організації, батьківські групи, навчальні заклади та інші інституції, що зацікавлені в просуванні інклюзивної політики та інклюзивного навчання в Україні на всіх рівнях суспільства. Важливим здобутком став «Індекс інклюзії» - добірка практичних матеріалів на допомогу в плануванні дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу [36].

Українська держава гарантує особам з інвалідністю рівність в освіті - дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Для реалізації права на професійну та вищу освіту особами з інвалідністю передбачено декілька можливих схем фінансування:

- 1) вступ особи з інвалідністю на конкурсних умовах у навчальні заклади з бюджетним фінансуванням. Навчання для студента є безкоштовним, однак студент з інвалідністю конкурує з усіма абітурієнтами за обмежену кількість безкоштовних місць навчання;
- 2) активно діє та показала високу ефективність програма Фонду соціального захисту інвалідів. Абітурієнт з інвалідністю вступає до навчального закладу на платне навчання за контрактом, а Фонд оплачує адресно навчальному закладу освітні послуги для особи з інвалідністю;
- 3) навчання за кошти роботодавця або студента з інвалідністю.

Трудовий кодекс покладає обов'язок навчати осіб з інвалідністю на роботодавців. Зокрема на власника підприємства або уповноважений ним орган покладається обов'язок організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їх прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці [31]. Проте такі права носять декларативний характер, підтверджуючись лише поодиноким практикою соціально відповідальних компаній.

Закон України «Про освіту» [37] фактично зобов'язує освітні установи та органи влади створити інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного

навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

Наприклад, для ліцензування кожен освітній заклад у сфері вищої освіти має відповідати технологічним вимогам щодо забезпечення започаткування та провадження освітньої діяльності. Зокрема заклад освіти повинен забезпечити доступність навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, зокрема безперешкодний доступ до будівлі, навчальних класів (груп) та іншої інфраструктури відповідно до державних будівельних норм, правил і стандартів, що має бути документально підтверджено [38].

Однак реалії української освітньої практики підтверджують декларативність таких настанов та неспроможність влади й освітніх установ створити належні умови навчання для молоді з інвалідністю. Попри численні зміни у законодавчих і нормативно-правових актах Міністерство освіти і науки України визнає, що ступінь реальної поширеності інклюзивної освіти в Україні ще доволі низька. Поширення інклюзивної освіти значною мірою гальмується через неготовність більшості навчальних закладів інших ланок освіти прийняти учнів з особливими освітніми потребами через відсутність архітектурної доступності, брак сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, невизначеність із заробітною платою корекційних педагогів, недостатню кількість спеціальних автобусів, пристосованих для перевезення учнів з фізичними обмеженнями тощо [36]. Має місце ситуація, коли законодавство зобов'язує навчальні заклади створити інклюзивні умови, проте не дає жодних дієвих інструментів/допомоги/фінансування для виконання таких вимог. Більшість закладів вищої освіти не мають таких умов та не мають фінансових ресурсів для створення інклюзивного простору. Вказане призводить до того, що існуючі норми права на практиці не виконуються та носять декларативний характер.

Освітня, молодіжна та цифрова політики в Україні крім інклюзивної складової, як вже зазначалося, мають включати у себе й складову соціальних медіа. Україна до 2024 р. поставила перед собою цілі перетворити країну на «цифрову державу», в якій 95% транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхні соціальні об'єкти мають доступ до високошвидкісного Інтернету, а 6 млн. українців будуть залучені до програм розвитку цифрових навичок [39]. В сучасних умовах досягнення вказаних пріоритетів на нашу думку потребує:

- широкого залучення всіх типів медіа до поширення інформації про заходи державної політики, розкриття тематики інклюзивності й донесення її до всіх верств населення;
- підвищення інклюзивності самих медіа - їх доступності для молоді з інвалідністю, етичної поведінки журналістів у розкритті інформації на тематику інклюзивності;
- формування у молоді з інвалідністю навичок ефективного використання соціальних медіа для активної участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, реалізації своїх прав та свобод людини й громадянина, через спілкування вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Паралельно з розвитком інклюзивної політики Україні потрібно урегулювати питання функціонування медіа. Чинне законодавство у сфері засобів масової інформації, прийняте у 1993-2006 рр., є застарілим й не відповідає сучасному рівню технологічного розвитку у сфері медіа: відсутнє сучасне трактування терміну «медіа»; деякі форми існування медіа знаходяться поза правовим полем (не підпадають під дію вимог, заборон чи обмежень, які встановлені для таких самих медіа, що виходять в світ у іншій формі) та ряд інших проблем. Для вирішення вказаних проблем у лютому 2020 р. законодавчий орган України розглянув проект закону «Про медіа» [40], проте через дискусійність його положень проект не був прийнятий як закон.

Ще одним напрямом для політики України має стати підвищення медіаграмотності та медіаосвіти, в рамках якої могли бути проведені заходи для молоді з інвалідністю. У Доктрині інформаційної безпеки України підвищення медіаграмотності суспільства, сприяння підготовці професійних кадрів

для медіасфери з високим рівнем компетентності були визначені пріоритетами державної політики в інформаційній сфері, проте не було розроблено плану реалізації цього напрямку Доктрини.

Проте певний прогрес у цьому напрямі існує: в 2010 р. схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні [41], згідно з якою медіаосвіта має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії. Передбачено всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей.

Реалізуючи цю Концепцію Міністерство освіти та науки затвердило всеукраїнський експеримент «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» для реалізації у школах в 2017-2022 рр. Проміжні результати експерименту показали, що запровадження медіаосвіти у переважній більшості шкіл відбувалося завдяки особистому ентузіазму вчителів та без належного методичного й технічного забезпечення [42]. Проект було доповнено заходами Українського медіаосвітнього консорціуму, який об'єднав низку громадських об'єднань, що розгортають медіапросвітницький рух в Україні.

Одночасно реалізуються проекти громадських організацій за підтримки міжнародних донорів у сфері медіаграмотності та медіаосвіти, проте вони мало охоплюють аудиторію з інвалідністю та не враховують потреби розкриття інклюзивної тематики у медіа та збільшення доступності самих медіа для молоді з інвалідністю. До останнього часу в Україні відсутні державні програми, що спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності в особливих цільових групах громадян (зокрема, у молоді з інвалідністю). Є потреба у координації такої діяльності на рівні країни для охоплення аудиторії з інвалідністю та забезпечення рівності до медіаосвіти.

Отже, в Україні зроблено кроки до підвищення інклюзивності українського суспільства та реформування системи молодіжної роботи, проте відсутня виважена та комплексна політика та відсутні державні програми, які б комплексно розглядали тематику використання соціальних медіа молоддю з інвалідністю (для самореалізації, спілкування, самозайнятості, працевлаштування тощо) та взагалі тематику інклюзивності соціальних медіа.

Огляд проектних ініціатив для молоді та осіб з інвалідністю що реалізуються в Україні

Проведений аналіз проектної діяльності українських громадських організацій дає висновок, що тематика «Молодь з інвалідністю та соціальних медіа» не розглядається у комплексі, а концентрується на окремих складових: 1) розвиток інклюзивності українського суспільства, соціальний захист та реалізація прав людей з інвалідністю (як молоді, так і інклюзивні проекти без вікової спеціалізації); 2) підтримка молоді та розвиток молодіжної політики в Україні в цілому; 3) проекти для молоді у сфері культури та соціальних медіа; 4) профорієнтація та працевлаштування молоді й людей з інвалідністю, зокрема через підприємницьку діяльність.

Таблиця 1. Огляд реалізованих проектів у сфері молоді та інклюзії в Україні

Напрямок	Проекти
Інклюзивність суспільства, соціальний захист, реалізація прав людей з інвалідністю	«Інклюзивні послуги для всіх: посилення доступу до освіти та інших послуг для дітей з інвалідністю на сході України» (2019-2021) «IDEAS - Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» (2013-2016) «Вір у себе» (2016-2020)
Молодь та молодіжна політика;	- Державна програма «Молодіжний працівник» (з 2014) - Державна соціальна програма "Молодь України" на 2016-2020 рр. «Твоя країна», EdEra, «One day at work» «U-Report» (з 2015), «Teenergizer!» (з 2014)
Культурна сфера та соціальні медіа	- Проект «Unlimited: Making the Right Moves» (2015-2020) - Грантова програма Українського культурного фонду (2019-2020) «LEAP- Інтернет для читачів публічних бібліотек» (з 2005) «Життя на рівних» (2013, цикл телепередач про людей) «Коли тиша заговорила» (з 2018) «Інклюзивний читальний зал» (2020) - Студія декору «Steps of new opportunities»(2020) «Відкрий всі кольори життя через світ кіно» (2018) - проект «Соціальна майстерня для осіб з обмеженими можливостями» (2018) - Фестиваль творчості дітей та молодості з інвалідністю «Восток - Схід - West - 2020»(2020)
Працевлаштування та самозайнятість осіб з інвалідністю, залучення до підприємницької діяльності	- Український пакт заради молоді 2020 (2016-2020) - ТЕАМ «Тренінги, розширення економічних можливостей, допоміжні технології та послуги медичної/фізичної реабілітації» (2018-2019) «Кожен має право на працю» (2016-2017) «Be QA today» (2018-2020), Освітня програма «IT nation» (2020), «Ти можеш усе! Можливості безмежні!»(2020) «Створення інклюзивних умов для трудової зайнятості молодих людей з важкими формами інвалідності на базі Соціальних майстерень» у рамках Проекту ПРОМІС (2019)
Ініціативи бізнесу в рамках політики корпоративної соціальної відповідальності	- Компанія «ASHAN UKRAYINA HIPERMARKET»: скорочення нерівності, працевлаштування та створення комфортних умов праці (діджитал-інструменти для комунікації) для нечуючих та працевлаштування людей з синдромом Дауна - Соціальне підприємство - соціальна пекарня Good Bread from Good People (працевлаштування та адаптація людей з синдромом Дауна)

Джерело: побудовано авторами.

Отже, в Україні не було проектів, що були б реалізовані з включенням цільової аудиторії «молодь з інвалідністю» та безпосередньо пов'язані з реалізацією молоді завдяки соціальним медіа (не враховуючи проект SMM4WIN, в рамках якого проведено дане дослідження). Проте відмітимо ряд проектів, які можуть бути важливими як приклад кращих практик, що можуть бути надалі впроваджені в рамках нових інклюзивних молодіжних проектів щодо соціальних медіа.

Програма «Інклюзивне мистецтво» Українського культурного фонду (УКФ) [43]: підтримка грантових проектів інклюзивної тематики. УКФ - державна установа створена у 2017 р. як нова модель надання на конкурсних засадах державної підтримки та промоції ініціатив у сфері культури та креативних індустрій в Україні. Фонд має спеціальну грантову програму «Інклюзивне мистецтво», спрямовану на розвиток потенціалу митців з інвалідністю, активне залучення людей з інвалідністю до культурномистецького життя в країні та промоцію інклюзивного мистецтва в українському суспільстві. Програма розроблена у співпраці з Британською Радою в Україні в рамках мистецької програми «Unlimited: Making the Right Moves». Підтримка культури інклюзії полягає у промоції законів та публічних політик, що створюють умови для рівної участі, рівного доступу та можливостей для культурного самовираження для всіх громадян та спільнот.

Як результат роботи проекту у 2019 р. на програму надійшло 148 заявок, з них 39 отримали фінансування у обсязі 15 млн. грн., зокрема, такі проекти як «Казка на білих лапах», «Особлива книга для особливих дітей», «Інклюзивний театр «Почути Світ». У 2020 р. програму продовжено, а її бюджет збільшено удвічі - до 30 млн грн. В рамках конкурсної програми 2020 р. виокремлено три підпрограми: 1) підтримка митців з інвалідністю, 2) інклюзивний культурний продукт, 3) інклюзивне суспільство. І хоча серед підтриманих фондом проектів ще не було тих, що безпосередньо пов'язані з молоддю з інвалідністю у соціальних медіа, грантова програма УКФ дає широкі можливості для розробки та впровадження ініціатив у цьому напрямі, а кожен проект, що фінансується програмою, за вимогами донора має передбачати активну комунікаційну кампанію у соціальних мережах та залучення різних форм медіа для розкриття результатів проекту. Особливо підтримується використання інноваційних digital technologies та співпраця з цифровими медіа.

Проекти «Be QA today» [44], «Ти можеш усе! Можливості безмежні!» [45] зорієнтовані на навчання молоді з інвалідністю ІТ-професіям для працевлаштування. Проект «Be QA today» надає можливість людям з фізичною інвалідністю отримати безкоштовну освіту та базові знання за спеціалізацією «тестування програмного забезпечення» (Software Test Engineer) та допомагає з працевлаштуванням в ІТ-компаніях України або freelance з гідною зарплатою. За результатами проекту вже 26 людей з інвалідністю пройшли навчання, коучінг від експертів з планування кар'єри, а 10 з них вже працевлаштувалися за отриманою ІТ-професією та працюють у провідних ІТ-компаніях.

«Ти можеш усе! Можливості безмежні!» - соціальний проект, що реалізується за підтримки Міністерства соціальної політики України, пропонує людям з інвалідністю навчатись безоплатно на онлайн курсах та по закінченню навчання - взяти участь у конкурсі на вакантні посади в провідних ІТ-компаніях України. Цілі проекту: Забезпечення умов навчання людям з інвалідністю, Сприяння у подальшому працевлаштуванні на посаду в ІТ- секторі, Показати ефективну модель навчання та працевлаштування, Змінити ставлення суспільства до людей з інвалідністю. Даний проект стартував у 2020 р, вже проведено відбір учасників проекту та розпочалося онлайн-навчання на українській Платформі масових відкритих онлайн-курсів Prometheus. Основною цільовою аудиторією даних проектів була молодь з інвалідністю.

Проекти безпосередньо не торкалися соціальних медіа (хоча активно використовували соціальні медіа для поширення інформації про діяльність проекту в українському суспільстві та пошуку потенційних учасників проекту), проте їх успішний досвід може бути використаний для наступних проектів як приклад ефективної практики навчання молоді з інвалідністю новим діджитал-професіям та сприяння працевлаштування молодих людей у цифровій сфері. Молодь з інвалідністю, оволодівши

навичками професійної роботи у соціальних медіа, матиме нові можливості для просування себе як фахівця на ринку праці, побудови кар'єри в медіа-сфері та отримання доходів як SMM експерта.

Міжнародний проект «IDEAS - Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» [46] за підтримки Європейського Союзу. IDEAS мав на меті розбудову інклюзивного суспільства шляхом посилення спроможності організацій, що працюють у сфері інвалідності, та їх ролі в процесі прийняття рішень задля кращого представництва інтересів людей з інвалідністю та захисту їхніх прав. У проекті особлива увага приділялася такій цифровій технології як сучасні медіа і серед заходів проекту важлива увага була приділена саме роботі з українськими медіа: серія навчальних заходів для представників медіа як коректно створювати інформаційні матеріали про і для людей з інвалідністю, розробка посібників з інклюзивного прийняття рішень для органів влади, недержавних організацій та засобів масової інформації, тренінги для осіб з інвалідністю щодо посилення їх ролі у прийнятті рішень у суспільстві з висвітленням аспектів взаємодії з медіа.

Окремо у проектній діяльності слід відмітити інклюзивні сталі ініціативи, що впроваджуються українськими роботодавцями. Використовуючи сучасний досвід американських адвокаційних організацій, в Україні заснований Індекс корпоративної рівності - це національне дослідження корпоративної політики, правил та практик приватних компаній щодо заборони дискримінації на робочому місці та підтримки рівності і різноманітності, у тому числі дослідження заборони дискримінації за ознаками статі, інвалідності, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. У 2019 р. у рейтинг 5 лідерів ринку праці України за цим індексом ввійшли Британська рада в Україні, компанії «1+1 Медіа», «Ашан Рітейл Україна», «ЕУ Україна» та «LUSH Україна» [47].

Провідну позицію щодо інклюзивності займає компанія «Ашан Рітейл Україна», яка працевлаштовує людей з інвалідністю, зокрема нечуючу молодь та осіб з ментальною інвалідністю, активно використовує Digital-технології для створення рівних умов праці своїх працівників. Компанія надала в користування своїм працівникам два розроблені додатки - ConnectPRO і «Перекладач жестової мови», які полегшують спілкування близько 200 нечуючих працівників з колективом [48].

Обговорення результатів

На фоні активного розвитку соціальних медіа та викликів Четвертої індустріальної революції наявність у молодій людини цифрових навичок, у тому числі роботи з соціальними медіа, визначатимуть потенціал інклюзивності громадянина, здатність і можливості його участі в економіці та суспільстві, конкурентоспроможність на ринку праці. Соціальні медіа можуть стати одним з дієвих інструментів для вирішення сучасних проблем молоді з інвалідністю на шляху до їх розвитку, самореалізації, включеності у суспільне, культурне, економічне та соціальне життя. Молодь з інвалідністю, оволодівши навичками професійної роботи у соціальних медіа, матиме нові можливості для просування себе як фахівця на ринку праці, побудови кар'єри в медіа-сфері та отримання доходів як SMM експерта.

Висновки

Проведений аналіз реалізованих в Україні ініціатив/проектів для молоді та осіб з інвалідністю України засвідчив, що на національному рівні зроблено впевнені законодавчі кроки до підвищення інклюзивності українського суспільства та реформування системи молодіжної роботи. Сучасна освітня, соціальна та молодіжна політики спрямовані на формування інклюзивного суспільства в Україні: відбувається формування системи інклюзивної освіти, передбачено гарантії та особливі умови працевлаштування осіб з інвалідністю, проводяться інформаційна кампанія із залученням всіх видів медіа та освітні заходи з підвищення грамотності медіа у висвітленні питань інклюзії. Проте

проблемою залишається те, що ефективні та потрібні суспільству норми права, прийняті законодавчо, не передбачають дієвої програми реалізації, і в своїй більшій частині залишаються деклараціями без реальних результатів на практиці.

У вітчизняній молодіжній, цифровій соціальній, інклюзивній та освітній політиках, серед реалізованих громадянським суспільством проєктів є відсутнім висвітлення проблематики молодшої людини з інвалідністю у соціальних медіа. Відсутні діючі соціальні проєкти / державні програми, які б комплексно розглядали тематику використання соціальних медіа молоддю з інвалідністю (для самореалізації, спілкування, самозайнятості, працевлаштування тощо) та сприяли розвитку інклюзивності соціальних медіа. Навіть поняття «медіа» та «соціальні медіа» відсутні в українському законодавстві, хоча існують законодавчі ініціативи в даному напрямі.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчально-методичний посібник / За ред. Л. А. Найденової, О. Т. Баришпольця; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К.: Міленіум, 2010. 440 с.
2. Прогнімак О.Д. Соціальні мережі як ресурс розвитку інноваційних процесів в інформаційному суспільстві // Соціоекономіка: 36. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ, 2009. С. 163-175.
3. Яненко І.Г. Зміст цифрових компетенцій громадян України в контексті підвищення соціальної якості. Соціально-класові трансформації і формування нової якості освіти як складові реконструктивного розвитку економіки України: монографічний збірник / за ред. акад. Гейця В.М., чл.-кор. Гриценка А.А.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2019. С.358-371. URL : <http://ief.org.ua/do> (дата звернення 04.02.2020).
4. Дюжева К.В. Вплив сучасних Інтернет-ресурсів на молодь і зв'язки з громадськістю: соціокультурний та комунікативний аспект // Соціум. Документ. Комунікація. 2016. Вип. 1. С. 257-265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2016_1_24 (дата звернення 04.02.2020).
5. Kaplan A., Haenlein M. Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media// Business Horizons. 2010. № 53. P. 59-68.
6. O'Reilly, Tim. What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software communications & strategies // MPRA Paper. 2007. № 4578. URL: at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/4578/> (дата звернення 04.02.2020).
7. Фролова Н. В. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2019. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2019_1_12 (дата звернення 04.02.2020).
8. Masuma H. Mammadova, Sanan M. Ahmadov. Impact of social media on the integration of disabled people to modern society // Problems of information society. 2017. № 2, P. 47-55.
9. Циховська Е. Д. Самопрезентація у соціальних мережах: акаунт у Facebook як інструмент створення іміджу // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Соціальні комунікації. 2017. № 12. С. 137-147.
10. Гурчіані Х. Інтеграція новинного контенту в соціальних медіа // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2014. Вип. 4. С. 435-440. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2014_4_36 (дата звернення 07.02.2020).
11. Пампуха І.В. Волошина Н.М. Сучасні соціальні Інтернет - мережі в житті молодих людей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. Вип. 2. С. 27-39.
12. Лаба О.В. Використання соціальних мереж у навчальному процесі // Молодий вчений. 2017. № 3. С. 227-231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_55 (дата звернення 07.02.2020).
13. Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах // Науковий огляд. 2015. № 7 (17). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/549> (дата звернення 07.02.2020).
14. Черниш Р.Ф. Соціальні мережі як один із інструментів накопичення та протиправного використання персональних даних громадян // Проблеми законності. 2017. Вип. 136. С. 205-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_23 (дата звернення 07.02.2020).

15. Курбан О.В. Інтернет-технології та онлайнві соціальні мережі у сучасній гібридній війні // Наукові записки [Української академії друкарства]. 2017. № 1. С. 264-273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2017_1_34 (дата звернення 07.02.2020).
16. Байдарова, О., Лаврентьєва Д. Соціальні медіа у соціальній роботі з молоддю зі слуховими порушеннями // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Соціальна робота. 2017. № 1(1). С. 39-44.
17. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993. № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення 11.02.2020).
18. Рейтинг популярних сайтів за січень 2020. Дослідження Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-sichen-2020#more-3122> (дата звернення 11.02.2020).
19. Facebook та Instagram в Україні (січень 2020). UA Звіт компанії «Plusone». URL: [https://plusone.com.ua/research/Facebook%D1%82%D0%B0%20Instagram%D0%B2%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%D0%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020\).UA.pdf](https://plusone.com.ua/research/Facebook%D1%82%D0%B0%20Instagram%D0%B2%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%D0%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020).UA.pdf) (дата звернення 11.02.2020).
20. Опитування USAID-INTERNEWS «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.» Проект «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки USAID. URL: <https://drive.google.com/file/d/1O12EdvL5Srk4hS-D2KoxoKkamCarUX7f/view> (дата звернення 11.02.2020).
21. Гусев І.М. Особливості взаємодії з медіа в процесі адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Збірник статей. 2019. Випуск 43(46). С.71-81.
22. Оверчук В.А. Огляд методів соціально-економічної інтеграції осіб з інвалідністю / Економіка та суспільство. 2018. № 18. С. 674-681.
23. Соціальний захист населення України. Київ - 2019. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_szn_2018.pdf (дата звернення 12.02.2020).
24. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2019 року / Державна служба статистики України. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_rpnu2019.pdf?fbclid=IwAR3klXCL_WDOxQIUbtzB56y9tmTW9I721K6O3vHDTsXzUr5RMCv8KPqecw0 (дата звернення 12.02.2020).
25. Проект стратегії розвитку молодіжної політики до 2030 року. URL: http://dsmsu.gov.ua/media/2019/10/30/38/Molodijna_strategiya_2030.pdf (дата звернення 12.02.2020).
26. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17> (дата звернення 12.02.2020).
27. Державна цільова програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю” на період до 2020 року”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF> (дата звернення 12.02.2020).
28. Інформація про стан виконання Плану заходів з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю, до першої доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/inv/k2020.doc> (дата звернення 12.02.2020).
29. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 876-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення 14.02.2020).
30. Фонд соціального захисту інвалідів. URL: <http://www.ispf.gov.ua> (дата звернення 14.02.2020).
31. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n951> (дата звернення 14.02.2020).
32. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. (дата звернення 14.02.2020).
33. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 14.02.2020).
34. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10. 2005. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15> (дата звернення 14.02.2020).
35. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 23.05 2017 року № 2053-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2053-19> (дата звернення 14.02.2020).

36. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення 14.02.2020).
37. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235> (дата звернення 14.02.2020).
38. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> (дата звернення 14.02.2020).
39. Цілі до 2024 року Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry> (дата звернення 14.02.2020).
40. Про медіа: Проект Закону України від 04.02.2020 № 485-IX. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812 (дата звернення 14.02.2020).
41. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2016. 16 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> (дата звернення 14.02.2020).
42. 15 кращих українських проектів з медіаграмотності 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2455061-15-krasih-ukrainskih-proektiv-z-mediagramotnosti.html> (дата звернення 14.02.2020).
43. Український культурний фонд / Інклюзивне мистецтво. URL: https://ucf.in.ua/m_programs/5dbb4ab42370061ff66f1272 (дата звернення 14.02.2020).
44. Проект «Be QA today». URL: <https://invak.info/obuchenie/it-osvita-dlya-lyudej-z-invalidnistyu-yak-pracyuye-proyekt-beqa.html> (дата звернення 14.02.2020).
45. Проект «Ти можеш усе! Можливості безмежні!». URL: <https://education.msp.gov.ua> (дата звернення 14.02.2020).
46. Міжнародний проект «IDEAS - Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства». URL: <https://naiu.org.ua/inklyuzivni-rishennya-dlya-rivnopravnogo-ta-vidpovidalnogo-suspilstva/> (дата звернення 17.02.2020).
47. Індекс корпоративної рівності. URL: <http://cei.org.ua/> (дата звернення 17.02.2020).
48. Digital-технології, що роблять світ доступним для нечуючих. Кейс компанії «Ашан Україна». URL: <https://responsiblefuture.com.ua/digital-tehnologiyi-shho-roblyat-svit-dostupnim-dlya-nechuyuchih-kejs-kompaniyi-ashan-ukrayina/> (дата звернення 17.02.2020).